

Fig. 1. Ydre, set fra sydøst. NE fot. 1982. — Exterior seen from the south-east,

RAKLEV KIRKE

ARS HERRED

Sognet var i middelalderen henlagt til S. Olai kirke i Kalundborg; men kort efter Reformationen stiftede Melchior Jensen, tidligere forstander for Kalundborg franciskanerkloster, derpå evangelisk sognepræst ved Vor Frue og senere S. Olai sammested, en ny kirke i landsognet, hvortil han var flyttet 1540, efter at forgængeren i embedet, Lauritz Jensen, var død året forinden i den her beliggende præstegård.¹

1546 udgik kongebrev om, at hr. Melchior, sognepræst udi Borre sogn (d.e. Raklev) måtte bede om hjælp i Kalundborg, Korsør og Holbæk len til at lade opbygge samme Borge sogne kirke.² 1547 må Melchior have lagt grundstenen til den nye kirke (sml. gravsten nr. 1), som fik navn efter forgængeren i

Kalundborg (sml. kalkmalet frise med sønnen og efterfølgerens mindedigt), hvorfra adskillige materialer til kirkens bygning synes hentet. 1554 omtales det, at kirken var kommet i stor gæld, ved at sognepræsten hr. Melchior havde ladet bygge på den, hvorfor man ansøgte kongen om at måtte beholde kirkens part af tienden.³

1567 havde sognet 60 tiendeydere og var i besiddelse af en præstegård. Året efter, den 1.aug., fik sognemændene i Raklev kongebrev på, at de herefter måtte have og holde deres egen sognepræst, sålænge de selv kunne underholde ham uden besvær for kongen.⁴ To dage forinden, den 28.juli 1568, havde kongen i Kalundborg overladt sognepræsten og de

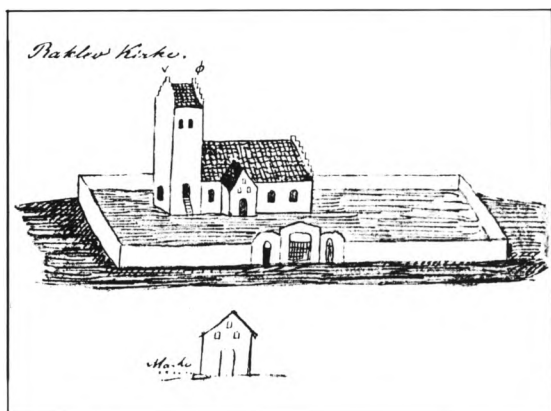

Fig. 2. Kirken og kirkegården med nedrevet $\dagger$ portal mod syd (s. 1376). Tegning 1859, gengivet efter E. Sloth Arentzen og Kjeld de Fine Licht: Kirker og bygninger fra Geodætisk Instituts arkiv, 1974, s. 17.

- Church and churchyard with demolished $\dagger$ gateway to the south.

menige sognemænd i »Borgesogn« dette års kirketiende, eftersom deres kirke var meget bygfældig, og de derfor havde anskaffet sten og kalk til dens reparation.⁵

Patronatsretten ansås endnu 1666 for kongelig;⁶ men 10. dec. 1672 fik generallojtnant Jørgen Bielke skøde på kirketienden.⁷ Fra denne kom kirken ved udlægsforretning til amtsskriver Jørgen Hansen 1687, men gik tilbage til kronen 1692, og da Jørgen Bielkes datter, Sophia Amalia, 1693 fik skøde på den halve kirketiende, forbeholdt kongen sig patronatsretten.⁸ Herefter kom kirketienden på skiftende hænder. 1702 ejedes den således dels af Jørgen Bielkes arvinger,⁹ dels af Chr. Paludan, der havde købt sine rettigheder på auktion 4. sept. 1699 efter afdøde borgmester i Kalundborg, Thomas Jensen.¹⁰ I størstedelen af 1700'erne tilhørte kirken i lighed med bl.a. Røsnæs og Årby ejerne af de store jordbesiddelser omkring Kalundborg,¹¹ hvorefter general Chr. Lerche 1755 oprettede stamhuset Lerchenborg. Da avlsgården Lerchenfeld ved århundredets slutning udskiltes herfra, fulgte kirken med, og 1791 ejedes den af Adolf Chr. Windersleff og Bech til Kalundborg ladegård og Lerchenfeld.¹² 1796 solgte proprietær Bech Kalundborg ladegård (Kålund Kloster) til kommandør Peder Stub,¹³ og kirken lå herefter under denne ejendom,¹⁴ indtil overgangen til selveje fandt sted 1. sept. 1910.

O. 1812¹⁵ opsattes på tårnet en af »kystmilicens signalstænger« som led i etableringen af en $\dagger$ optisk telegraf mellem København og Slesvig under Englandskrigen.

Sagn. Til korgavlens granithugne mandehoved var der tidligere knyttet megen folketro. Således vil-

le et sagn vide, at hovedet forestillede »Ole Bulder« til Bonderupgård, der skal have ligget i Tranemosen, et par kilometer nord for kirken. Endvidere tilskrev man kirkegårdsjorden, hvor regnen dryppede ned fra hovedet, helbredende kraft.¹⁶

Kirken er beliggende på et nordvendt bakkehæld et lille stykke nord for landsbyen Raklev. Mens der tidligere ikke fandtes nogen bebyggelse i kirkens umiddelbare nærhed (jfr. fig. 41), omgives den i dag af enkelte huse. Fra kirkegården er der vid udsigt mod nord over Sejerøbugten og fra klokkestokværket tillige mod syd over Kalundborg Fjord. - Den nu ret store kirkegård er udvidet flere gange. Indtil midten af forrige århundrede lå hovedparten af arealet syd for kirken (jfr. fig. 41), men 1849¹⁷ og atter 1906¹⁸ foretoges udvidelser mod øst, og endelig tillagdes 1923 et stort jordstykke mod nord.

Kirkegårdens hegn og indgange. Allerede 1584¹⁹ blev kirkegården hegnet med mure mod øst og mod syd. Af den nuværende indhegning er de ældste partier - mod syd og vest samt nordmurens vestligste dele - hvidkalkede kampestensmure, som i væsentligt omfang er fornyet o. 1860, en halv snes år efter indhegning af den første østudvidelse.²⁰ Murene omkring de to yngste udvidelser er af rå kamp med glatcementerede sider mod kirkegården. Overalt står hegnsmurene nu hvidkalkede og afdækket med indadvendte vingetegl.

1811 og endnu 1821 klagede synet over, at ringmuren, især mod nord og syd, var »voldsomt ødelagt og bortstjålet lige til grundstenen«, bl.a. var dækstenene borttaget af patronessen, fru von Schnell.²¹

Hovedindgangen er mod syd, ud for våbenhuset, og består siden 1860¹⁸ af en køreport mellem to ganglåger, adskilt af murede, teglhængte piller med udvendige korsblændinger. Desuden findes der på østsiden en rundbuet, falset portal med fem kamtakker, og o. 1970 er der i vestmuren åbnet en indgang fra en nyanlagt parkeringsplads. Samtlige indgange lukkes af nyere, brunbejdsede trætræmmeffløje.

Hovedindgangen afløste 1860 en tredelt $\dagger$ portal (jfr. fig. 2) med flad- eller kurvehanksbuet

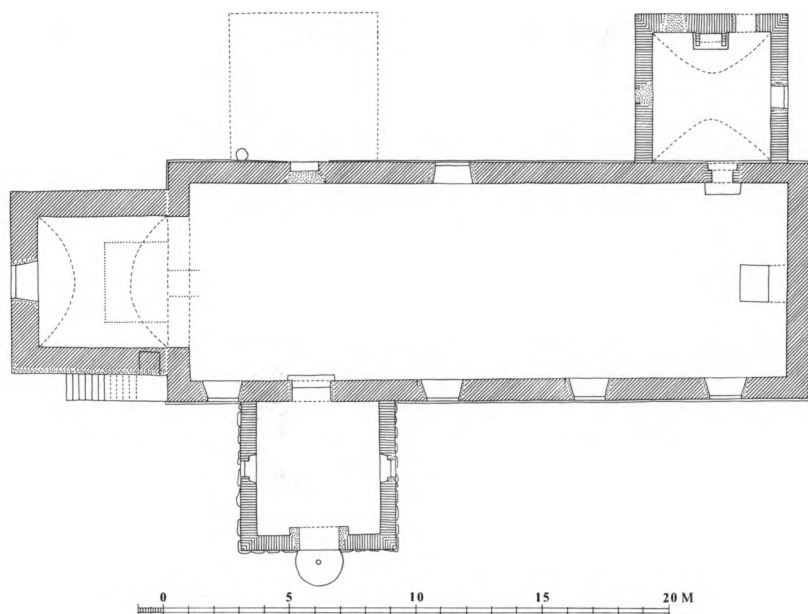

Fig. 3. Plan. 1:300. Målt af Charles Christensen 1921, suppleret 1986 af HJ og Erik Skov samt tegnet af Marianne Nielsen 1986. Signaturforklaring s. 9. - *Ground-plan. Key on p. 9.*

køreport mellem rundbuede fodgængerlåger. En tåle mod vest nævnes tidligst 1664²² og repareredes 1803,²³ mens en tåleindgangsport på kirkegårdens nordside anskaffedes 1831.¹⁷

Langs kirkegårdsmuren vokser der mod syd, øst og nord bornholmsk røn, mens der i vest inden for muren omkring den nordre udvidelse er et læbælte af elm, ahorn, birk og røn. Hovedgangene markeres af rækker af bornholmsk røn.

Bygninger m.m. på kirkegården. På forpladsen, straks øst for hovedindgangen, er der 1905 eller kort derefter opført et *ligkapel* på kommunens bekostning.¹⁸ Den hvidkalkede, teglhængte murstensbygning har trappegavle mod øst og vest. Oprindeligt var kapellet planlagt opført vest for hovedindgangen i forlængelse af *materialhuset*, der er en gammel hvidkalket og teglhængt kampestenbygning, som o. 1970 er forlænget mod vest og indrettet med toiletter m.v.

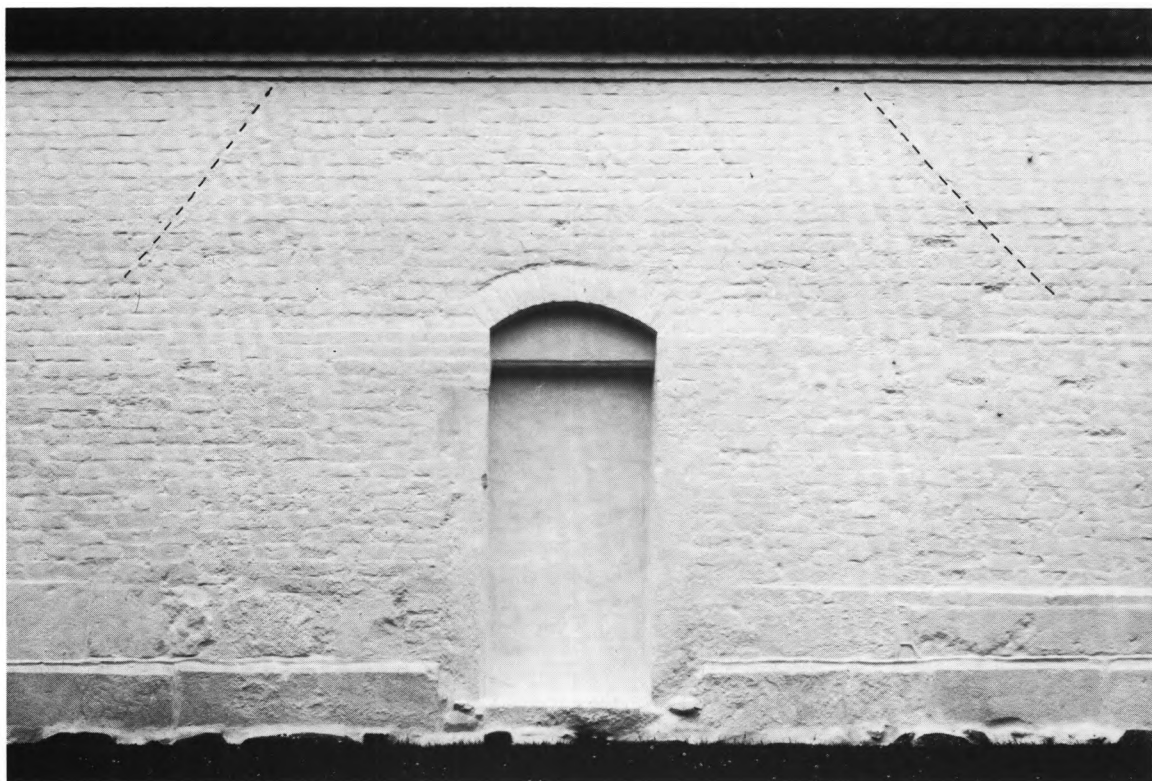
1904 imødekom synet ønsket om opførelse af to *tålefishuse* i kirkegårdens nordre hjørner. Retiraderne, der 1910 betegnedes som kirken uvedkommende, tillodes 1912 flyttet uden

for kirkegården.¹⁸ En o. 1930 opført *tålehestald* syd for kirkegården er nedrevet o. 1970 i forbindelse med anlæg af parkeringsplads.

BYGNING

Kirken består af et rektangulært langhus fra 1547 og et samtidigt eller umiddelbart herefter opført vesttårn. Et sakristi på langhusets nordside angives rejst 1578, mens et våbenhus i syd antagelig er noget yngre. Der har tillige været et *tålehus* ud for norddøren. Orienteringen afviger væsentligt mod syd.

Melchior Jensens gudshus, som til dels er opført af genanvendte materialer (se nedenfor), er sikkert dateret til 1547 og således en af reformationstidens få nye kirker. Den udmærker sig tillige ved sin stil, hvor hævdvundne normer brydes med nye tendenser: Planens traditionelle langhusskema og den sengotiske forkærlighed for kamtakkede blændingsgavle er her kombineret med et bjælkeloft i det indre, som på dette tidspunkt er helt usædvanligt i sjællandsk kirkebyggeri. Dette normbrud skyldes vel først og fremmest sparehensyn; men mulig-

vis har bygherrens ønske om at markere troskiftet ved en gammeldags simplicitet også spillet en rolle.

Materialer. Til langhusets mure er der udvendig og i detaljerne benyttet ret små *munkesten*, lagt i noget uregelmæssigt munkeforbandt, mens der mod det indre op til et niveau lidt under murkronen er muret med *marksten*. Bygningen rejser sig over en *sokkel* af to skifter, hver ca. 50 cm høje granitkvadre med skråkant. Granitsoklen ses tydeligst på østgavlen, mens den omkring begge dørsteder bliver uklar, - en disposition, som må sættes i forbindelse med de allerede fra begyndelsen påtænkte våbenhuse. Lige vest for våbenhuset erstattes den af en stor, rejst kampesten, men fremtræder atter intakt på begge vesthjørner. Granitkvadrene, som også er benyttet til dørene og i tårnet, stammer rimeligvis fra en nedreven romansk bygning, antagelig menighedens tidligere forsamlingshus, †S. Olai kirke i Kalundborg (jfr. endvidere østgavlens granitskulptur s. 1379 og alterbordets dækplade).

Døre og vinduer. Begge døre er bevaret: dog er kun syddøren, som 1890¹⁸ udvidedes i bredde og højde, fortsat i brug, mens norddøren står blændet ved indre murflugt og fremtræder som en udvendig niche (jfr. fig. 4). Her ses under et fladbuet helstensstik et dybtliggende, ret smalt tympanonlignende felt af granit, med hullet vandret underkant. En kvader med lignende hul- eller skråkant er indsat i østre karmside. Under kirkens istandsættelse 1971-77 blotlagdes dørens indre åbning med fladbuet stik og samtidig konstateredes, at en tilsvarende afdekning for syddørens vedkommende var borthugget tilligemed fjernelsen af udvendige false.

Ingen oprindelige vinduer er bevaret; dog påvist 1971-77 indvendige false umiddelbart vest for langhusets andet og tredje sydvindue fra øst. Det er således muligt, at langhusets nuværende vinduer, i det mindste sydsidens øst for våbenhuset, sidder på oprindelige åbningsplads; derimod er det vestligste og nordsidens isolerede vindue formentlig sekundære.

Fig. 4. Norddøren (s. 1378) og spor efter taget til et nedrevet $\ddot{t}$ våbenhus (s. 1381). HJ fot. 1986. - North door and vestiges left by the roof of a demolished $\ddot{t}$ porch.

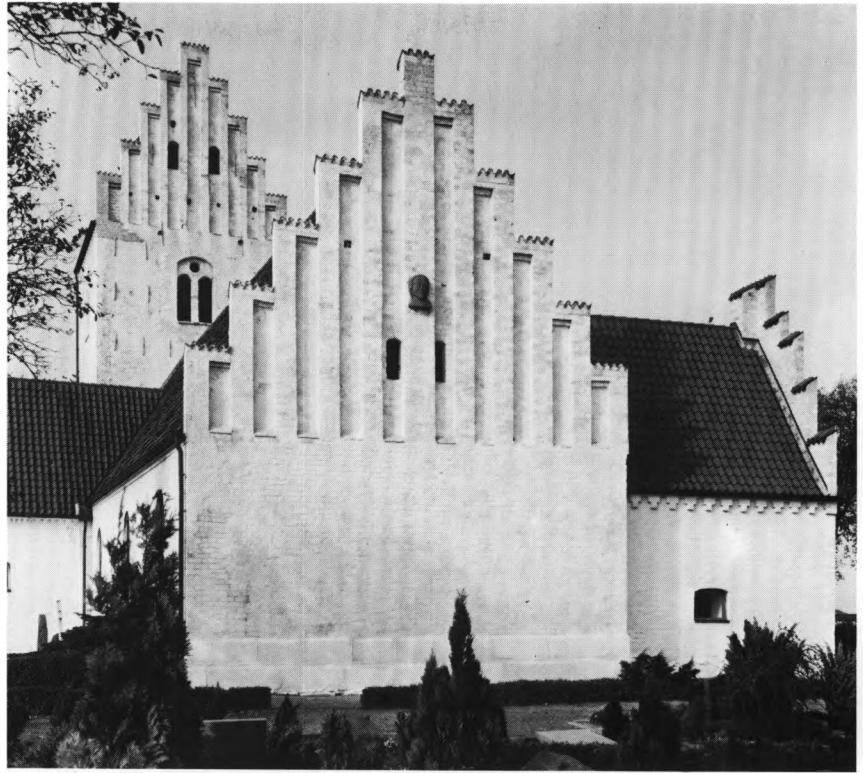

Fig. 5. Ydre, set fra øst. NE fot. 1982. - Exterior seen from the east.

Langhusets to skifter høje falsgesims er rekonstrueret ved kirkens seneste istandsættelse på grundlag af en stump øst for sakristiet, som ikke var fornyet, da de øvrige gesimser ommuredes 1861.¹⁸

Taggavlen over den lige afsluttede *østgavl* har 11 helstens kamtakker, afdækket med munke og nonner. Gavlfeltet brydes af 10 høj blændinger med vandret falset afdækning, svarende til en i Vestsjælland ved middelalderens slutning meget udbredt komposition.²⁴ En fladbuet glug, der mod tagrummet indrammes af fladbuet blænding, er anbragt lavt i hver af de to midterste blændinger, og på pillen mellem disse, der går i ét med den midterste smalle kamtak, er indmuret et 65 cm højt *mandshoved* af kornet granit (fig. 6). Det frontalt vendte, formentlig romanske hoved har udstående, mandelformede øjne, spidst fuldskæg, angivet ved bølgelinjer, lange lokker, der lader ørerne fri, kort hals og udetaljeret, lige afskåret buste. Hovedet, der tidligere af almuen kaldtes »manden»,¹⁸ har været omgærdet med sagn og over-

tro (jfr. s. 1376). Ved kirkens beskrivelse 1861 opfattedes det som et muligt billede af kirkens bygherre Melchior Jensen; oprindelig har det sikkert skullet forestille Kristus, men ved indmuringen 1547 kan det være tænkt som et portræt af S. Olaf, efter hvem den nye kirke var benævnt (s. 1384).

Det stemningsfulde *indre* præges af det oprindelig rødmaledede, nu delvis fornyede bjælkeloft, der i forrige århundrede betegnedes som et »afskyeligt, ugipset træloft».²⁵

Tilsvarende beskriver biskop J. P. Mynster ved denne tid kirken som »stor, men styg, med bræddeloft, mørk, yderst simpel».²⁶ Bjælkerne hviler på murkronen, og mellemrummene mellem disse og loftsbrædderne lukkes af skunkbrædder, hvis kortsider er indfældet i riller, udført med stemmejern efter tagværkets opstilling.²⁷

Det anselige *tårn* må være opført i umiddelbar fortsættelse af langhuset, da dette savner selvstændig vestgavl, mens man fra loftsrummet tydeligt ser i hvert fald tårnets nord-

østhjørne markeret. Tårnets underste partier er altovervejende bygget af rå kamp med hjørnekvadere, blandt hvilke der nederst i nordvestre hjørne sidder en kvader med nedadvendt skråkant. Langhus og tårnrum forbindes af en lavtsiddende rundbuet arkade, i hvis vanger der kan iagttages genanvendte granitkvadre. Selve rummet overdækkes af et rundbuet tøndehvælv (med helstens overribbe på midten) i fortsættelse af tårnbuen.²⁸ Det rundbuede vestvindue er ombygget samtidig med fornyelsen af langhusets 1863.

Adgangen til de øvre stokværk sker siden 1934 ad en muret trappe i syd. Tidligere fandtes her en *†fritrappe* (jfr. fig. 2), som betjente den fladbuede overdør. Det høje mellemstokværk, hvorfra der i nyere tid er åbnet en dør til langhusets loft, belyses gennem en udvendig falset, fladbuet glug i vest. Klokkestokværket har mod hvert verdenshjørne et glanhul bestående af en fladbuet dobbeltåbning, omfattet af en ligeledes fladbuet blænding, i hvis spejl der over tvillingbuens firkantede midtpille er et cirkelrunt hul. Alle kanter er skråt affasede, undtagen i det søndre glanhul, hvor senere forny-

Fig. 6. Romansk hoved af granit (s. 1379), indmuret i kirkens østgavl, sml. fig. 5. HJ fot. 1982. - *Romanesque head of granite embedded in the east gable, cf. fig- 5.*

Fig. 7. Tårnets vestre taggavl (s. 1380). HJ fot. 1986. - *Tower gable west.*

elser også har elimineret cirkelåbningen. Flankemurene krones af bloktandgesimser, der hidrører fra seneste istandsættelse og erstatter en dobbelt falsgesims. Den østre taggavl har ni kamtakker og et hertil svarende antal høj blændinger med vandret falset afdækning (den sydligste blænding nymuret ved seneste restaurering). Omtrent midt i gavlen er der i to af blændingerne anbragt et par fladbuede glugger (»kalkeluger«). Den vestre gavl (fig. 7) ligner i hovedtrækkene østgavlen, men de tre midterste høj blændinger brydes her af en pyntelig firpasformet blænding - en usædvanlig komposition, der genfindes på Vedbygård.²⁹

Tilføjelser og ændringer. Sakristiet, der skal være tilføjet 1578,³⁰ er over en syld af store kampesten rejst af lysbrændte munkesten i munke-skifte med udglattede fuger. Flankemurene krones af bloktandgesimser, mens taggavlen mod nord har ni noget uregelmæssige kamtakker og derunder ti højblændinger med aftrappe stik. De to midterste blændinger under den brede toptinde udgør et tvillingpar, sam-

menholdt af en halvstens stav med tre tværstil-lede sten. Der er her øjensynlig tale om en sen gentagelse af et motiv, der et halvt hundrede år tidligere synes flittigt benyttet i amtet.³¹ Sakristiet har oprindelig haft to små fladbuede vin-duer i flankemurene; af disse er det vestre se-nest tilmuret o. 1759 ved opsætningen af præ-sten Peder Møllers epitaf, mens det østre gen-åbnedes 1971-77 og forstørredes i lysningen (false borthugget). 1862 havde sakristiet to vin-duer i nordgavlen, som 1886 øgedes og forsy-nedes med jernstel.¹⁸ Disse lysåbninger tilmur-redes ved seneste istandsættelse, idet det østre dog omdannedes til en fladbuet dør.

Det indre overdækkes af et svagt tilspidset tøndehvælv, hvis kappe ved gavlen brydes af tagværkets eneste bindbjælke. Forbindelsen med langhuset tilvejebringes af en fladbuet mod sakristiet falset dør. Midt på nordvæggen er muret en stor *renæssancekamin* af munkesten (fig. 9), hvis nu lukkede skorsten ses bag gav-lens toptinde. Kaminens indvendige bredde mellem de svungne, volutformede vanger er 94 cm. Bagvæggen skråner bagover ligesom kap-pen, der over en glat frise har tre svære mur-stensprofiler og øverst kronet af en profilind-rammet gavltrekan.

Det rummelige *våbenhus* (med lavt styrtrumsloft) ved langhusets sydside er opført af munkesten i munkeskifte over en fremsprin-gende markstenssyld, og de få oprindelige de-taljer antyder snarest en datering til tiden o. 1600. Her tænkes på flankemurenes kurve-hanksbuede lysåbninger, af hvilke den vestre er genåbnet ved seneste restaurering. I den østre sad 1861 en trælem med rude af »gammelt tykt glas«, som 1866 ønskedes erstattet af et vindue; det nuværende stammer dog fra istandsættelsen 1971-77. Den høje rundbuede dør er udvidet og ombygget 1890 samtidig med indgangsdø-ren til selve kirken.¹⁸ Som tærskelsten ligger udvendig en stor *møllesten*? af granit (tvm. 180 cm med hul på 25 cm).

Sidemurene, der kun er få skifter lavere end langhusets, kronet af en karnisprofileret tand-snitgesims under fremspringende afrundet skif-te. Formentlig er gesimsen yngre — 1700'rne? -

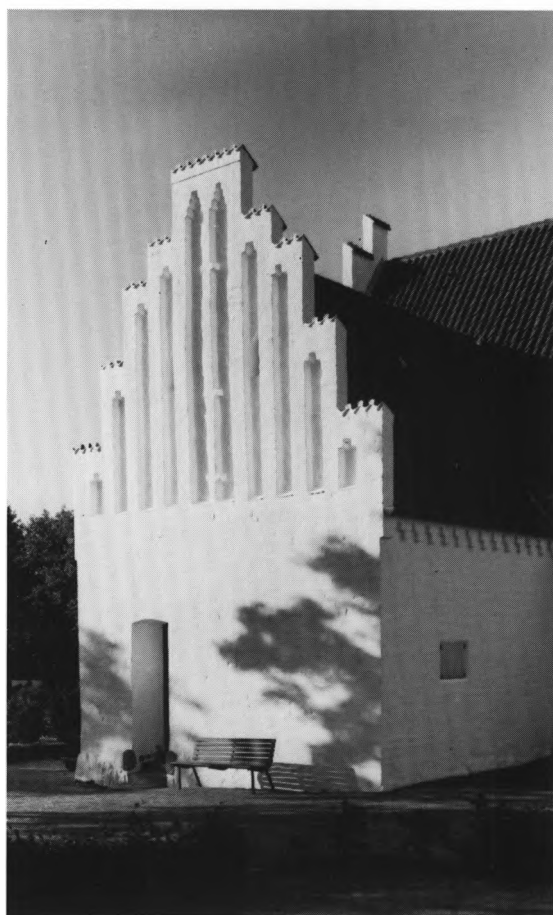

Fig. 8. Sakristi fra 1578 (s. 1380), set fra nordvest. HS fot. 1986. - *Sacristy from 1578. Seen from the north-west.*

ligesom den af små gule sten murede taggavl, hvis gavltrekan med tre rundbuede blændin-ger indfattes af falsgesims. Gavlen spids er ommuret 1972 og ved samme lejlighed er der opsat en vindskede af træ.

Svarende til den vestsjællandske skik med to våbenhuse har kirken haft et *†våbenhus* ud for langhusets norddør. Det fremgår af et tagspor (jfr. fig. 4), der røber en tilbygning med væ-sentlig lavere flankemure end sydsidens. Mu-ligvis er den forsvundne bygning identisk med det *†kalkhus*, som 1667 var så forfaldent, at »dersom det ikke havde blevet nedbrudt, havde det selv falden neder«. I stedet bevilgedes en afløser af bindingsværk, fire fag lang, af ege-tømmer og teglhængt.²²

Fig. 9. Kamin ved sakristiets nordvæg (s. 1381). NE fot. 1982. - *Fireplace by the north wall of the sacristy.*

Ændringer og vedligeholdelse. Tårnets syd- og vestside har fra tid til anden måttet underkastes omfattende istandsættelser med skalmuring og indlægning af ankerbjælker; hertil kommer reparationer af gavlene og deres kamme. Nærmere oplysninger kendes fra 1668-69, da kirken havde entreret med muremester Jens Pedersen, Roskilde.²² Den nuværende skalmuring af sydsiden med små sten og talrige skalmursankre hidrører formentlig fra 1860.¹⁸

Uspecificerede hovedreparationer på kirkens murværk omtales 1814,²¹ 1825²³ og 1833.¹⁷ 1842 oplagdes et *†glatpudset* loft under langhusets bjælker;³² overgangen mellem loftsplanet og væggen, der antagelig samtidig glatpudsedes, blev formidlet af en stor, glat hulkel.

I årene o. 1860 gennemgik kirken såvel for kirkegårdens, bygningens som inventarets vedkommende en række moderniseringer. Langhusets murkrone fik således 1860 oplagt en *†tandsnitgesims*,¹⁸ og et par år senere fornyedes vinduerne i langhus og tårnrum: Afsprossede trævinduer (jfr. fig. 10) erstattedes af vinduer i jernstel samtidig med, at muråbningerne normaliseredes og forsynedes med rundbuet afdækning.

Tagværker. Langhuset har i det væsentlige bevaret sit oprindelige tagværk af eg, som er en dragerstol med dobbelt lag hanebånd og spærstivere. Der findes kun dragere under det nedre lag hanebånd, og disse er i modsætning til normen for en gotisk langstol (sml. s. 42, fig. 37) utilstrækkeligt understøttet af rudimentære skråbånd ud for kongerne. Sidstnævnte er omhyggeligt affasede på hjørnerne med en lille afsluttende hulkel forneden. Fagene er nummereret med romertal fra øst mod vest, men i to afdelinger på hver ti fag; i nord er numrene øksehugne, mens de i syd er udført med stemmejern.

Tårnets oprindelige dragerstol af eg har dobbelt lag hanebånd og spærstivere kæmmet ned over spærfoden; den er ved seneste restaurering delvis fornyet og forstærket. Også sakristiet har i det væsentlige bevaret oprindeligt egetagværk med tilsvarende konstruktion, dog uden dragere; bindbjælken ved nordgavlen er fornyet 1971-77. Ved samme istandsættelse fik våbenhuset nyt tagværk, hvis spær og hanebånd er af trykimprægneret fyr, mens spærstivere og -fødder er af eg.

Kirken står i dag hvidkalket og hængt med røde vingetegl. Den præges i mange henseender af en gennemgribende istandsættelse i årene 1971-77 (arkitekt Marinus Andersen). Vigtigst har været genskabelsen af langhusets oprindelige interiør ved fjernelsen af det sekundære gipsloft. Hertil kommer en lang række yderligere ændringer, som er omtalt ovenfor under de enkelte afsnit. Endelig er gulvene omlagt med almindelige gulsten eller kvadratiske fliser af samme materiale (langhus og våbenhus). I tårnrummet er de gule mursten undtagelsesvis

Fig. 10. Spejlvendt billede af kirkens sydside. Bemalt mørtelrelief, udført af en murer 1859 på indersiden af våbenhusets taggavl. HJ fot. 1986. - *Laterally reversed picture of the south side of the church. Painted relief in rendering made by a bricklayer in 1859 on the inner face of the porch gable.*

kantstillede, men her som i øvrigt lagt uden fuge. Inden for korsranken samt i stolestaderne er der hvidskuret bræddegulv. Langhusets loft står som oprindeligt med røde bjælker, hvorover gråmalede brædder; i våbenhuset er loftet holdt i grå farver.

Opvarmning. 1879 ønskedes to kakkelovne anbragt.¹⁸ Senere installeredes en kalorifer, som 1947 afløstes af et elektrisk varmeanlæg.

KALKMALERIER

Under kirkens sidste restaurering fandtes i 1973 en kalkmalet skriftfrise, vistnok fra 1557. Med udgangspunkt i langhusets nordvesthjørne følger frisen, der er malet umiddelbart under bjælkeloftet, hele nordvæggen og østvæggen samt de østligste 6 meter af sydvæggen, hvorefter den pludselig standser. Den 61 cm brede frise

afgrænses nedadtil af en 5 cm bred grå streg, men står i øvrigt i farvemæssig sammenhæng med bjælkeloftet, idet bjælkernes oxydrøde farve gentages som bundfarve i frisen, ligesom den også oprindeligt har været at finde på skunkbrædderne mellem bjælkerne. Uarkitektoniske pilastre malet med sort og hvidt deler frisen i et antal felter, hvis længde varierer fra 58 til 153 cm. I felterne findes mod nord og øst, men ikke synligt i sydvæggen, firelinjede indskrifter malet med hvid fraktur. Teksten er på nordvæggens vestlige del affattet på latin, mens resten er på dansk. Den latinske tekst kan identificeres med et mindedigt, hvori Melchior Jensens søn og efterfølger i præsteembedet, Jesper Melchiorson (jfr. gravsten nr. 3) beretter om faderens bestræbelser for at få kirken rejst. Digtet, der er skrevet i elegisk versemål, i alt 15 disticha, og benævnes »In perpetuum Templi hujus Conditoris memoriam Carmen elegiacum« (»Elegi til bestandig erindring om denne kirkes grundlægger«) gengives efter den i KirkehistSaml. 3. rk., II, 284f. trykte tekst, her oversat af Erik Skov:

»Cum sit vita hominis præsens hæc fluxa fugaxque,
Ac veluti labens unda redire nequit,
Corporis atque animi vires intendere par est,
Post aliqua ut vitam sint monumenta tuam.
Hæc ratio ipsa virum movit pietate probatum
Melchiorem Mystam, Patre Johanne satum,
In laudem ut sanctæ Triadis fundamine ab imo
Conderet hoc templum religione sacrum.
A sancto voluit nomen retinere Olauo,
Hoc præter summo ut serviat usque Deo.
Area qua structum est, sterili quod abundat arena,
Dicta est Sandager nomine rite suo.
Mille et quingentos post annos octoque lustra
Septimus annus erat, quando opus aggreditur.
Tunc Rex Christianus regni moderamina gessit,
Cui Pater illustris Rex Fredericus erat.
Sæpe manus operi admotas inhibere malignus
Tentavit Sathanas, impediitque diu,
Nam duo Tutores, eadem quos cura tenebat,
Melchioris socii peste repente cadunt.
Ejus deinde uxor, mulier prudensque pudica,
In Domino extremam clausit et ipsa diem.
Adde, quod annonæ fuit et penuria magna,
Dum precia auxissent tempora cara nimis.
Sed remoras Dominus has Melchior exsuperavit,
Coepto operi extremas imposuitque manus.

Det Deus, ut vitæ præsentis stamine rupto

Cum consorte operæ templa superna petat.

Hac spe namque ipse est contentus, nilque moratus

Laudes, quas homines dantque adimuntque cito«.

Da menneskets liv her på jorden er flygtigt og forgængeligt og ligesom den rullende bølge ikke kan vende tilbage,

gælder det om at anspænde legemets og åndens kræfter, således at der efter dit liv kan stå nogle mindesmærker tilbage.

Netop denne tanke bevægede den for sin fromhed agtede fortræffelige mand, præsten Melchior, søn af faderen Jens,

til at grundlægge dette til Troen viede tempel lige fra den første syldsten til pris for den hellige treenighed. Han ønskede at fastholde benævnelsen efter den helige Olaf, for at han således desuden bestandig skal tjene den almægtigste Gud.

Stedet, hvor den er bygget, har en overflodighed af goldt sand og kaldes derfor med fuld ret Sandager.

Efter 1500 år og otte lustrer³⁷ begyndte han værket i det syvende år.

Dengang styrede kong Christian riget, han hvis fader var den berømmelige kong Frederik.

Ofte søgte den onde Satan at standse de hænder, som syslede med arbejdet, og lagde gennem lang tid hindringer i vejen for det,

thi to kirkeværger, Melchiors medarbejdere, som var grebet af samme iver, faldt pludselig bort, ramt af pesten.

Og dernæst endte hans hustru sine dage i Herren, en klog og ærbar kvinde.

Dertil kommer, at der også var stor mangel på brødkorn, idet dyrtiden havde sat priserne alt for højt i vejret.

Men hr. Melchior overvandt disse hindringer og lagde den sidste hånd på det påbegyndte værk.

Give Gud, at han, når dette livs tråd er bristet, må nå de himmelske helligdomme sammen med den, der har delt anstrengelserne med ham.

Thi i dette håb er han selv tilfreds og skøtter ikke om de lovprisninger, som mennesker så rask giver og fratager [hinanden].

Fig. 11. Indre, set mod øst. NE fot. 1982. - *Interior to the east.*

Fig. 12. Indre, set mod vest. NE fot. 1985. - *Interior to the west.*

Af den følgende indskrift på dansk er det kun muligt at læse enkelte ord, som ikke giver nogen sikker fornemmelse af indholdet. Dog synes dateringen »An(n)o (15)57« at kunne skimtes tidligt i tekstafsnittet.

Den usædvanlige dekoration er 1979 konserveret og restaureret af Kirsten Trampedach.

INVENTAR

Oversigt. Selv om kirken først er bygget efter Reformationen, stammer flere af inventarstykkerne fra middelalderen og må således være overført fra andre kirker, snarest i Kalundborg. Det gælder den sjældne alterbordsplade, døbefonten, skabet, som nu står i sakristiet, hvor det tidligere var indmuret liggende i væggen, og muligvis pengeblokken.

Kirkens stolegavle synes hovedsagelig anskaffet 1606. Nogenlunde jævndrende er prædikestolen, som hører til en gruppe, der først og fremmest op-

træder i egnen omkring Kalundborg, mens altertavlen er udgået fra Lorentz Jørgensens værksted i Holbæk; den afløste en ældre, hvis udseende og oprindelse ikke kendes. Det ejendommelige korbuekrucifiks må antagelig være skåret o. 1700.

Blandt gravminderne bør især bemærkes stenen over Melchior Jensen, som lod kirken bygge 1547; desuden ses gravsten over sønnen og to børnebørn samt et par yngre præster med hustruer.

Alterbordet, der måler 136x95 cm og er 110-14 cm højt, står i en afstand af ca. 85 cm fra øst-væggen; det er muret af munkesten og dækket med en sort, poleret og på de tre sider hulkeleprofileret kalksten, som krager ca. 10 cm ud over selve bordet. *Alterbordspladen*, som på sin nuværende plads må være genanvendt, svarer ret nøje til den, der findes i Vor Frue kirke i Kalundborg, men lignende bordplader kendes tillige fra Fjenneslev og Søborg.³³ Umiddelbart

under dækpladen ses i bordets to kortsider to ens, fire skifter høje nicher, som forneden er én sten brede, men foroven indsnævres til en halv stens bredde. Yderligere er der i bagsiden en større, ca. 44 cm høj, 40 cm bred og 70 cm dyb niche.

Til alterbordets bagside slutter sig en ejendommelig og næppe oprindelig *opbygning*, snarest fra tiden o. 1575-1625 (fig. 13); her er rejst en bindingsværkswæg af egetømmer og små mursten i bordets længde og rækkende ca. 50 cm over dettes overkant. Med vederlag i denne vægstump er der slået en lille fladrundbuet tøndehvælving over mod østvæggen, hvor det andet vederlag er indhugget. Hvælvingens underkant mod nord og syd er skråt affaset, og over den nordre ende er der opmuret et firkantet gavlparti med et forsænket kvadratisk midtfelt. Et vandret tømmerstykke med en udkragende profilering i begge ender danner nu afslutning opefter. I sydsiden er murværket afbrudt efter en vandret linje over bueslaget, men sandsynligheden taler for, at der her har været et tilsvarende gavlparti. Det portalagtige arrangement, som er beskåret efter den 1668 opstillede altertavle, kan tænkes udført under hensyn til me-

Fig. 13-14. 13. Opbygningen bag alterbordet (s. 1386). 14. Altertavlens fodstykke med nadverscene, sml. fig. 15 (s. 1388). NE fot. 1982. - 13. The structure behind the altar. 14. Base of the altar-piece with scene of the Last Supper, cf. fig. 15.

Fig. 15. Altertavle med reliefskåret årstal 1668, udført af Lorentz Jørgensen (s. 1387). NE fot. 1982. - *Altarpiece with the date 1668 carved in relief by Lorentz Jørgensen.*

nighedens offergang. Eksempelvis ønskede kirkejeeeren i Ørslev 1735 gerne alterbordet flyttet så langt ud fra kirkemuren, at folk kunne gå omkring det, når de gik op og ofrede, »hvorved en og anden uorden kunne forekomme, idet det ene menneske tit og ofte det andet i sin gang hindre« (jfr. s. 1056).

†*Alterklæder.* Inventariet 1667 opregner et kaffesalterklæde,²² og det 1695 et »blommet«.³⁴ Siden 1820 ønskedes et nyt klæde,²¹ som først 1831 var indkøbt. 1847 var alterklædet af rødt fløjel med guldguloner.¹⁷

Altertavlen (fig. 15), fra 1668, tør med sikkerhed tilskrives Lorentz Jørgensen i Holbæk,³⁵ selv om han ikke omtales med navns nævnelse, da der 1666 på et dertil indkøbt ark papir blev skrevet kontrakt mellem kirkeværgerne og billedsnideren på den altertavle, som skulle gøres til kirken. Billedsnideren fik samme år udbetalt et tilgodehavende på 34 dl. 1 mk., og året efter et a konto beløb på 23 dl. og endelig næste år igen restbeløbet på 167 dl. Samme år indkøbtes seks jern til fastgørelse af den nye altertavle.²² Tavlen følger i store træk den af Lorentz Jør-

Fig. 16. Alterkalk med graveret årstal 1848, sammensat af dele fra to værksteder (s. 1389). NE fot. 1982. - *Chalice with engraved date 1848, made up of pieces from two different workshops.*

Fig. 17. Stempler på alterkalkens fod (sml. fig. 16). To mestermærker for Henrik Ludvig Schmidt adskilt af mærke for Christian Albert Bierager og længst til højre muligvis et lødighedsstempel (s. 1389). NE fot. 1982. - *Stamps on the foot of the chalice (cf. fig. 16). Two maker's marks signifying Henrik Ludvig Schmidt, separated by the mark of Christian Albert Bierager; to the far right possibly an assay mark.*

gensen almindeligvis benyttede komposition, men er med omhu tilpasset de stedlige forhold.

I predellaen ses Hyrdernes tilbedelse inden for reliefskåret, rigt udformet bruskværk (fig. 14). Feltet flankeres af bøjler hvorpå frugt-bundt; de yderste ender af en fremspringende fodliste hviler på englehovedkonsoller, som støtter mod alterbordet, mens smalle, bruskede vinger bærer storstykkets sidefelter, der flankeres af figurer forestillende de fire evangelister. De to midterste, Markus (mod nord) og Lukas, støtter benene på hovederne af deres vingede tegn: løven og oksen, som ligger på fodstykkets konsoller, mens de mindre figurer til siderne, Mattæus (mod nord) og Johannes, er anbragt på lave brusksmykkede postamenter.

Storstykkets midtfelt viser Nadveren, nordre sidefelt Korsfæstelsen og det søndre Opstandelsen, de to sidste relieffer fremstillet i arkadefelter opløst i bruskværk, mens nadverscenen foregår i et perspektivisk rum. Til siderne vinger med englehoved og bruskbøjler rækken-

de op over topstykkernes fodlinje. Over sidefelterne er anbragt kartoucher, hvori dateringen: »Anno« og »1668«; på konsoller ovenpå står Moses med lovens tavler (mod nord) og Johannes Døberen, som holder lammet og korsstav.

Topstykket viser Kristi himmelfart indrammet af serafer, som peger ind på optrinnet, der bestemmes ved henvisningen med reliefversaler nedenunder: »Actorum I«. På en lille konsol øverst sidder engel med basun og antagelig oprindelig tillige en *†*palmegren, jfr. epitafium i Sønder Jernløse (s. 154 med fig. 21).

Flere af tavlens figurer og relieffer er skåret efter forlæg, som er brugt ved andre af værkstedets arbejder. Eksempelvis kan nævnes Hyrdernes tilbedelse, som har en nøje parallel i Kalundborg-tavlen; det samme gælder evangelisten Mattæus, mens Johannes Døberen, Korsfæstelsesfremstillingen og storvingerne genfindes på den et år yngre tavle i Skibbinge (DK. Præstø s. 883 med fig. 4). Beslægtede, men ikke

identiske er desuden fremstillingerne af Nadveren, Opstandelsen og Himmelfarten sammesteds.

Tavlen har muligvis aldrig været stafferet. Ved restaurering 1947 fjernedes skæmmende fernis og laklag, hvorefter den står med træets farve.

†*Altertavle*. Inventariet 1695 opfører en gammel altertavle i sakristiet.³⁴

Altersølv. *Kalken* (fig. 16), med graveret årstal 1848, synes sammensat af jævaldrende dele fra to forskellige værksteder (jfr. stemplingen). Foden har otte tunger med imiterede rokoko-graveringer, og den pæreformede knop er tilpasset dertil ved sin ottesidede form. Det temmelig høje bæger med udsvajende mundingsrand hviler i opdrevet bladkrans; midtpå ses graveret skriveskrift: »Raklev Kirke 1848«. På fodkanten fire stempler (fig. 17): to ens mestermærker for Henrik Ludvig Schmidt (Bøje 986), desuden et mestermærke for Christian Albert Bierager (Bøje 1064) og endelig et vanskeligt identificerbart, som muligvis er et lødighedsstempel. Begge sølvsmede havde borgerskab i København, Henrik Schmidt 1828, †1871, Christian Albert Bierager 1842, †1883. Sidstnævnte må antages at være mester for fod og knop, idet bægeret svarer til andre udført af

Fig. 19. Alterstage fra o. 1550 (s. 1390). NE fot. 1982. - *Altar candlestick c. 1550*.

Henrik Schmidt, f.eks. i Kregme (DK. Frborg. s. 1568 med fig. 8) og Egebjerg (Ods hrd.).

Dysken, fra 1600'rne, samhørende med †kalk? er 16 cm i tvn. og har på fanen graveret cirkelkors. Under bunden er med versaler graveret: »Raclof«.

†*Kalk*. Ifølge præsteindberetningen 1759 læstes på kalken: »Denne Kalck og Disk er med ærlig og velbyrdige Hans Lindenows bevilning til Rachl(ew) Kirke bekostet An(n)o 1647«.³⁶ Den synes at være blevet afløst af den nuværende.²⁵

Oblatøske (fig. 18), fra 1713, skænket til kirken 1776, oval, 10,5x7,5 cm, 6 cm høj. Inden for en smal glat kant smykkes låget af godronering omkring ovalt midtfelt, hvori graveret skriveskrift: »Givet til Rachl(ew) Kierke, d. 12^e May 1776 af Degnen Christ(ian) Lund og Hust(ru) Fridericha Mantix. Naar Du bytter Lønner ud tænk paa os O gode Gud«. Under

Fig. 18. Oblatøske fra 1713, skænket til Raklev kirke 1776 (s. 1389). NE fot. 1982. - *Wafer box from 1713, donated to Raklev Church in 1776*.

Fig. 20. Font af gotlandsk kalksten, fra o. 1200-50 (s. 1390). NE fot. 1982. - *Font af Gotland limestone c. 1200-50.*

bunden fire stempler: mestermærke CIS over 1713 for Christen Jensen (Bøje 1979-udg. 196), Københavnsmærke 1700,³⁸ guardeinmærke for Conrad Ludolf og månedsmærke krebsen.

†*Oblatæske*. 1695 omtales en lille, rund blikæske til at hente kirkens brød i.³⁴

†*Alterkander*. 1667 opregner inventariet en tinflaske til at hente vin i,²² og det 1695 en gammel, vægt 4 pd.³⁴

Sygesæt bestående af kalk fra 1740 og disk fra 1862. Den enkle *kalk* er 12 cm høj, med cirkulær, profileret fod, vaseformet knop mellem helt korte, indknebnede skafled og let udsvejft bæger. På fodens overside er kirkejerens navn indprykket med skriveskrift: »Ihon(!) de Thornthon 1740«. Under bunden mestermærke for Trude Nielsen Hvid (Bøje 1871) og Kalundborgs bymærke. *Dysken*, fra 1862,³⁹ er glat, 7,5 cm i tv. Under bunden stempel for Georg Fredrik Morthorst (Bøje 1883) fra Kalundborg og under fanen indprykket skriveskrift: »Tilhø-

rende Røkløv Kirk(e) 1862«. †*Vinflaske* med *oblatgemme*. Inventariet 1862 opregner et glasgemme til vin overtrukket med et sølvgitter i hvis øverste ende en sølvkapsel til oblater.¹⁸

†*Sygesæt*. I inventariet 1667 nævnes en lille sølvkalk og disk med en lille sølvflaske til syge,²² antagelig det, der 1695 angives at veje 30 lod 2 kvint tilsammen.³⁴ Ifølge præsteindberetningen 1759 sås på sygekalken, som var af sølv, årstallet 1699 under sammenskrevet »TJS« for borgmester Thomas Jensen?³⁶

Alterstager (fig. 19), o. 1550, beslægtede med Mørkøvs (s. 797). Flad, profileret fodskål og cylinderformet skaft, som brydes af tre svære, midtdelte skaftringe. Flad lyse-skål, hvori lysepig af jern. Ved fod- og lyse-skål en mindre vulst. Ifølge kirkebeskrivelsen 1862 restaureres stagerne 1860.¹⁸

1910 stod der foruden de to alterstager også to firearmede †stager på alterbordet;¹⁸ 1944 var de erstattet af en syvarmet *stage*, fra 1900'rne, såkaldt Titusstage.

†*Røgelsekar*. 1667 omtales et røgelsekar, som brugtes til at hente ild i. To år senere fik smeden betaling for at reparere det.²²

En gammel †*kedel* af kobber, vægt 3 pd. nævnes i sakristiet 1695.³⁴

†*Messehagler*. Inventariet 1667 opregner en gammel messehagel overstænket med voks. 1671 indkøbtes karmoisinrød, fin flos og franske guldkniplinger til krucifikset og »omkring haglen« desuden guldguloner til at kante den med.²² 1849 var anskaffet en smagfuld og smuk ny messehagel.¹⁷

Alterskranke, fra 1700'rne, med udsavede balustre af træ. Tresidet, med rette vinkler. Farverne er afstemt efter kirkens bænke, dvs. grågrønne med lysere kontur og grå håndliste. Tidligere sås egetræsmaling, muligvis fra 1859.¹⁸ 1868 anbragtes to †»udgangsdøre« i skranken,³⁹ som kan være identisk med den del af skranken, der nu ligger på loftet.

Fonten (fig. 20), fra o. 1200-50, er en eksportfont af gotlandsk kalksten, den rundbuede bægerbladstype eller såkaldt Paradisfont.⁴⁰ Højden er 110 cm, og kummen måler 82 cm i tv. Den keglestubformede fod har vulst for-

oven under halvkugleformet kumme, som er hugget for sig, og smykket af 16 rundbuede tunger eller bukler adskilt af skarprykkede strenge; under den øverste kant en hulkel (sml. Drøsselbjerg s. 1324). 1860 i tårnet,³⁰ nu ved nordvæggen, vest for døren til sakristiet.

†*Font*, fra 1700'rne. Endnu 1951 stod der i sakristiet en font af eg,⁴¹ 94 cm høj, formet som en stolpe med kun lidt indskårne, balusteragtige profiler; i oversiden en skålformet fordybning. Marmoreret. Fonten nævnes i kirkebeskrivelsen 1862 stående i koret.¹⁸

Dåbsfad med tilhørende *kande*, fra 1920'rne,⁴² af hamret messing. Det store fad, 90 cm i tv., har tovtav langs kanten. Den 31 cm høje kande er under bunden stemplet; L. Reesen, Kallundborg (versaler i oval).

†*Dåbsfade*. Et stort, glat tinfad, som eksisterede endnu 1918, var muligvis identisk med det dåbsbækken af krontin, der i inventariene 1667²² og 1695 siges at være lavet, »så at det ikke kan vejes«.³⁴ I 1861 nævnes et gammelt ubrugeligt metalfad. 1863 anskaffedes et messingfad til den lille font til afløsning af et porcelænsfad nævnt 1862 sammen med en hvid porcelænskande, men med tilføjesen: findes ikke mere.¹⁸

Korbuekrucifiks (fig. 21), af eg, antagelig fra 1700'rne, sml. krucifikset i Århus Vor Frue kirke skænket 1685 og et mindre i Esbønderup fra o. 1700.⁴³ Den 167 cm høje, groft skårne figur er usædvanlig bl.a. ved måden, hvorpå den er sammensat af flere stykker træ (fig. 22).⁴⁴ Kri-

Fig. 21. Korbuekrucifiks, antagelig fra 1700'rne (s. 1391). NE fot. 1982. - Chancel arch crucifix, presumably from the 1700s.

stus hænger i skråt strakte arme. Hovedet holdes delvis nede mellem skuldrene; det har flettet tornekroner, ansigtet er fladt, flankeret af to ensdannede, riflede hårlokker. Kroppen er bred og flad med skrå ribben og vunde i højre side. Det naivt udformede lændeklæde med bølglignende folder har ved begge sider en flig, der i udformningen minder om gardinophængning. Fødderne er overlagte med højre øverst. Det

Fig. 22. Detaljer af korbuekrucifiks, jfr. fig. 21, visende sammenføjer af træstykker (s. 1391). Einar V. Jensen fot. 1974. - Details of chancel arch crucifix, cf. fig. 21, showing joints in the pieces of wood.

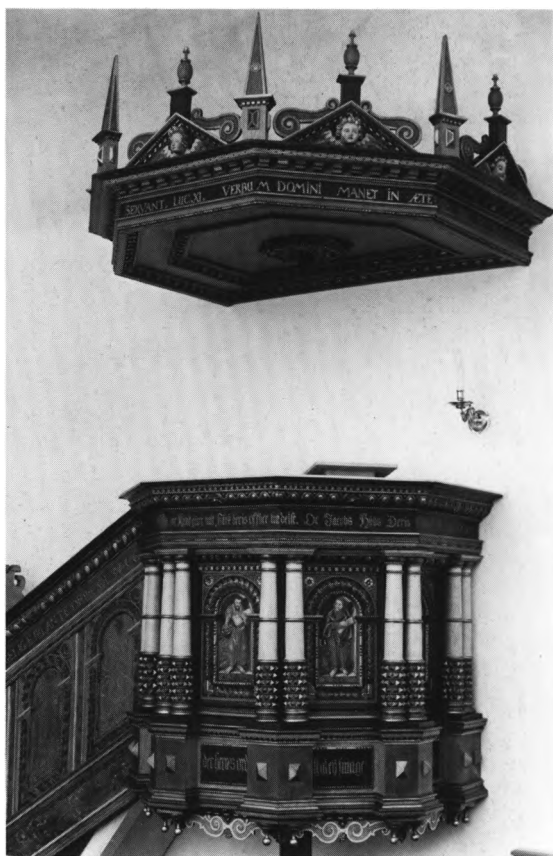

Fig. 23. Prædikestol med malet årstal 1613 (s. 1392). Einar V. Jensen fot. 1947. - Pulpit with painted date 1613.

glatte korstræs lodrette arm, som er bredere end den vandrette, er afkortet i begge ender, foroven ved en uregelmæssig afskæring. Over korsskæringen sidder en glat glorieskive, og oven over den er anbragt et skriftbånd med reliefskårne volutter.

Stafferingen, formentlig fra 1800'ernes første halvdel, består af en lys hudfarve, brunt skæg og hår med brun tornekrone, hvidt og blåt lændeklæde med okkergule kanter på sidesnipperne.⁴⁵ Korstræet er gråbrunt med hvidt skriftbånd, hvorpå sortmalede versaler: »INRI« og okkergule kanter. Ved krucifiksets istandsættelse 1974 iagttoges oprindelig staffing på kridtgrund.

1808 hang krucifikset over »korsdøren«, dvs. døren i et *†korgitter*, som kun er omtalt denne ene gang. 1910 omtales i sakristiet et

egetræskrucifiks,¹⁸ vel identisk med korbuekrucifikset, som 1918 lå på loftet, hvorfra det 1974 hentedes til restaurering for derefter at blive hængt op på skibets nordvæg.

Prædikestol (fig. 23), med malet årstal 1613. Stolen, der foruden himlen har bevaret den oprindelige opgang med tilhørende dør, er udført i samme værksted som nabokirkernes, jfr. Røsnæs (s. 1364). På hjørnerne mellem kurvens fire fag står toskanske søjler med værkstedets karakteristiske bossesmykkede prydbælter, her med en lille vulst mellem hver række. Yderligere en vulst er anbragt midt på søjleskaftet. Storfelterne rummer arkader, hvis omløbende ramme og bueslag smykkes af slyngbånd; i sviklerne hvirvelroset. Felterne afsluttes foroven med såkaldt tredobbelt tandsnit, hvorover tandsnit og æggestav. Postamentet har knækkede hjørnefremspring med lille diamantbosse; de mellemiggende felter indrammes af perlestav. Kurvens lave hængestykker har form af et gennemløbende bånd med volutter omkring drueklase; under hjørnefremspringene yngre drejede hængekugler. Gesimsen har glat, gennemløbende frise og pærestav på kronlisten. Kurven hviler på firkantet bærestolpe med afskårne hjørner. Udformningen af opgangspanelets tre felter svarer til kurvens. Dørens to felter indrammes af profilister; det nedre er glat, mens det øvre har arkadefelt som kurvens og stolestadernes. Døren krones af trekantgavl med volutter på skråsiderne. Samtidig *las*.

Himlen er sekssidet med én længere side mod væggen. Gesimsen har gennemløbende frise med småkonsoller under spinkel »tandsnitliste«. Topstykkerne er formede som trekantgavle, hvori englehoved; på siderne ligger volutter adskilt af toptinde, hvis drejede kugler udførtes ved sidste restaurering efter tilsvarende i Store Fuglede (Ars hrd.). På hjørnerne større topspir.

Ved istandsættelsen 1944 fremdroges under tre lag egetræsmaling den oprindelige staffing fra 1613. Hertil er anvendt rødt, grønt, gult og til søjleskafterne hvidt, mens prydbæltternes bosser er forsøvede. Postamentfelter og gesimsfriser står sorte med forgyldte indskrif-

Fig. 24a-b. Prædikestolsfelt med maleri af evangelisten Mattæus. a. Den oprindelige fremstilling fra 1613, fremdraget ved restaurering 1944. b. En overmaling fra forrige århundrede udført efter Thorvaldsens figurer i Vor Frue kirke i København (s. 1393). Einar V. Jensen fot. 1944. - Panel of the pulpit with painting of St. Matthew. a. The original representation from 1613, uncovered during restoring 1944. h. Over-painting (19th cent.) after Thorvaldsen's sculptures in the Church of Our Lady in Copenhagen.

ter, på kurven med fraktur, på himmel og opgang med versaler. I postamentfelterne citeres Joh. 4,⁴⁶ »Huo som holder herres(!) ord ...«, i gesimsfrisen Es. 58,(1) »Opløfft Din Røst som Basunen ...« og på opgangspanelet: »Christi Ord boe rigelige iblant eder Col. 3 v. 16«; denne indskrift afsluttedes med et bomærke. Himmels latinske indskrift er hentet fra Luk. 11: »Beati illi qvi audiunt ...« og fra Es. 40: »Verbum domini manet in æternum«. Indskriften afsluttes med årstallet 1613.

Storfeldternes fremstillinger af evangelisterne i helfigur (fig. 24a) er malet i rige farver: orange, bleg rød, cinnober, grøn og blå på mørkegrå baggrund; nederst i hvert felt ses navnene

med sorte versaler: »S. Matthævs«, »S. Marcvs«, »S. Lvcas« og »S. Johannes«.

Opgangspanelet arkadefelter har cinnober-røde og lysegule maureskeagtige ranker på grønlig laserende bund; arkadernes slyngbånd er røde og grønne med sølvlasur, i øvrigt er anvendt forgyldning på detaljer. Rammeværket har tilsvarende maureskeagtige ranker, jfr. også alterbordsforsiden i Svallerup (Ars hrd.). Dørflojen har samme farveholdning; dog er slyngbåndet omkring det øvre felt blå.⁴⁷

Over de nu fremdragne *evangelistbilleder* var yngre *†*fremstillinger (fig. 24b) malet gråt i gråt efter Thorvaldsens skulpturer i Vor Frue kirke i København,⁴⁸ antagelig udført samtidigt med

Fig. 25. Herskabsstol med malet årstal 1629 (s. 1394). Einar V. Jensen fot. 1947. - *Manorial pew with painted date 1629.*

det ældste af tre lag egetræsmaling. På en nyere bund var malet: »C. B. 186?, A.P. 1897, AH.« henvisende til vedligeholdelsesarbejder de nævnte år.⁴⁹

Stolen står ved sydvæggen, mellem de to østligste vinduer, hvor den 1861 havde opgang gennem et af stolestaderne.¹⁸

Stolestadernes gavle synes for de flestes vedkommende udført 1606 som angivet på vestre indgangspanel. Sæder og rygstød fornyedes kort før 1919, jfr. østre indgangspanel, da stolens omdannelse, som bl.a. indbefattede genanbringelse af dørene, siges at være udført på en særlig smuk måde.¹⁸

Gavlene har hver to kanneleerede, toskanske pilastre, hvorover trekantgavl dannet af profilister, og kronet af tre toptinder. Dørenes arkadefelt indrammes af omløbende slyngbånd brudt af listekapitæler; i sviklerne rosetter. 1897 blev det tilladt at fjerne samtlige døre for stole-

staderne,¹⁸ men 1918 blev de igen anbragt på deres rette plads. Dengang forekom nordsidens, dvs. kvindestolene at være ringere arbejdede end sydsidens; nu synes opstillingen at være blandet.⁵⁰ Langs væggene er opsat fyldingspaneler. Også indgangspanelerne er gamle; i det vestre ses følgende indskrift med reliefversaler: »Anno 1606 lod Mikel Rasmvsøn i Saltbek oc Søfren Ibsøn i Vollerop kirkeverge gjøre disse stole paa kirkens bekostning«. Analogt hermed blev stolens ovenfor omtalte istandsættelse 1919 markeret med versaler i østpanelet: »Aar 1919 fornyedes Kirkestolene«. Begge paneler har syv felter indrammet af profillister og med smalfelter imellem. Det nedre rammetræ er fornyet ligesom småkonsollerne foroven synes at være.

Det østligste stade i nordsiden er indrettet som *herskabsstol* (fig. 25), med malet årstal 1629 på en af gavlene. Den er lidt rigere udformet end de øvrige stole. I stedet for pilastre har gavlene søjler svarende til prædikestolens, men elegantere; de står på høje fodstykker med fladsnit omkring rudebosse. I gavltrekanter sidder englehoved, og toptinderne har rudebosse på forsiden. Dørens omløbende ramme smykkes ligesom bueslaget af beslagværk.

Ved istandsættelse 1947 fremdroges under tre lag egetræsmaling og et lag grå farve den nuværende staffing fra 1629, et årstal som ses på den østligste gavl, mens initialerne [M?][C.D. fremkom på den følgende. Størstedelen af det første bogstav er ødelagt ved indfældning af et nyere rygpanel, men det resterende antyder det foreslåede M og i så fald sandsynligvis for præstekonen Mette Claus Datter (jfr. gravsten nr. 4). I lågens arkadefelt er malet maureske med hvidt og rødt, som ligeledes er brugt til rammen og på gavlenes søjler og profilled. Her som i øvrigt er bundfarven grøn.

Degnestolen er indrettet i forreste stolestade i sydsiden.⁵¹ Ved inventaristandsættelsen 1947 sås en blyantsindskrift: »Denne Stol blev sat 1860, Møller« og en anden med blæk: »1860, Degnestolen anskaffet«. Hermed stemmer kirkebeskrivelsen 1861.¹⁸

Bænke. To enkle, lysegrå bænke med trem-

meryg, er antagelig anskaffet 1861 til brug for børn, som assisterede kirkesangeren. Nu står de i våbenhuset, hvor der 1861 foruden en fast *†bænk* uden rygstød fandtes en fritstående med rygstød til kirkegangskoner.¹⁸ 1918 var der langs sakristiets østvæg en bænk af egetræsmalet fyr med bred sarg, forneden udsavet i en række kølbuer, hvoraf en del endte i kors.

†Møbler i sakristiet. Inventariet 1667 opregner et gammelt bord og to gamle bænke.²²

Skab (fig. 26), gotisk, nu 130 cm højt og 56 cm bredt; dybden andrager 50-55 cm. På den ene side af det jernbundne skab sidder to øskener til hængselbånd, som lukker over forsiden to låger; disse har yderligere været sikret ved en lodret *†jernstang* gennem to større øskener foroven og forneden, hvor skabet er afbrudt. Af de tætsiddende, vandrette jernbånd er to af den nuværende øvre låges fornyede.

Fig. 26. Senmiddelalderligt skab, hvoraf kun den midterste del er bevaret (s. 1395). NE fot. 1982. - *Late medieval cupboard, only the middle part is preserved.*

Fig. 27. Pengeblok med udstanset årstal 1703 i det jerndækkede låg, men selve blokken er antagelig ældre (s. 1396). NE fot. 1982. - *Alms post with the date 1703 punched in the iron clad lid, but the post itself is presumably older.*

Om det oprindelige udseende kan kun gisnes, da udformningen af fodstykke og den øvre afslutning næppe lader sig bestemme. Det er imidlertid nærliggende at henvise til et skab i Bjernede, som hviler på en delvis bevaret timeglasformet fod og i øvrigt kommer tæt på skabet i Raklev. Beslægtet er endvidere monstransskabet fra Mørkøv, nu i Nationalmuseet, med oprindelig spirformet øvre afslutning.⁵² Tilsvarende kan have hvilet på den »indskæring«, der ses foroven; denne kan dog også være udført sekundært i forbindelse med skabets overførsel til Raklev, hvor det før restaureringen 1971-1977 lå indmuret i sakristiets væg ind mod koret.⁵³ En anden mulighed er udformningen som et saddeltag, der er brugt til skabe- ne i Allindemagle og Vigersted; nærmere be-

Fig. 28. Jerndækket låg af pengeblok med udstanset årstal 1703, jfr. fig. 27 (s. 1396). NE fot. 1982. - *Lid of alms post with the date 1703 punched in, cf. fig. 27.*

slægtet er dog skabet i Landet kirke,⁵⁴ der har samme enkle udseende som Raklevs og ligeledes holdes sammen af tætsiddende, enkle jernbånd. Nu opstillet i sakristiet ved væggen ind mod koret, hvor det tidligere fandtes indmuret liggende.

Pengeblok (fig. 27), med udstanset årstal 1703, men udseendet forekommer ældre. Den 72 cm høje blok, af eg, er tæt jernbundet, hvilket også gælder forsides to låger. Et af jernbåndene ender i et lodret med to huller over tilsvarende øskener til $\dagger$ hængelåse. Det jerndækkede, sammenstykkede låg har pengeslids, hvorover bøjle for at hindre tyveri af pengene. I et af båndene er udstanset initialer, antagelig »CHP«, antagelig for kirkeejeren Chr. Paludan (sml. pengetavle nr. 3) og årstallet 1703 (fig. 28). 1861 hang den jernbeslåede blok med lås »til venstre i indgangen«, 1918 stod den i tårnrummet, nu opstillet i våbenhuset.

Pengetavler. 1-2) (Fig. 40), med malet årstal 1680. Rygskjoldet har udsavede kanter og drejet håndtag, skuffen dækkes af et ganske smalt låg. Begge har samme malede dekoration i rødt, grønt og guld, på forsiden visende en nøgen tigger (Lazarus?) med stav og tiggerpose eller hat, på bagsiden med lys fraktur: »Hans Jørgensøn Kock 1680«.

3) Med malet årstal 1701, svarende til nr. 1 og 2, dog ikke for den malede dekorations ved-

kommende. Den viser på rygskjoldets forside en mand med krykker og på bagsiden initialerne »CHP« (sml. pengeblok), på siderne med versaler: »Racklö(v) Kierckes - anno 1701«.

$\dagger$ *Pengetavle*. Inventariet 1695 opregner foruden nr. 1 og 2, en tredje gammel,³⁴ som kan, men ikke behøver at være identisk med en »fattiges tavle«, som Peder snedker 1661 fik betaling for.²²

Dørfløje. 1) Samtidig med sakristiets opførelse, dvs. fra 1578, af eg, bestående af syv vandrette planker på yngre lodrette, beslået med jernnagler. Samtidig *gribering*. Lysegrå. Mellem kor og sakristi.

2-3) Indgangsdøren til våbenhuset og døren mellem dette og skibet er begge rundbuede fløjddøre, antagelig indsat i forbindelse med indgangsdørens ombygning 1890.¹⁸ Gråmalede, undtagen siden mod det fri, som er brun.

Et $\dagger$ *pulpitur* omtales 1668 i forbindelse med reparationer derpå;²² 1750 var bjælkerne derunder svage,⁵⁵ 1807 trappen op til det løs,²³ og endelig 1870 foresloges pulpituret taget bort og trappepladsen benyttet til en stol, ligesom der skulle anbringes stole, hvor støtterne stod.⁵⁶ Ifølge beskrivelsen fra 1861 var pulpituret opstillet i skibets vestende op til tårnet; det hvilede på fire stolper, og adgangen var ad en bekvem trappe.¹⁸

Orgel, med 17 stemmer og tre transmissioner, bygget 1985 af Gunnar Fabricius Husted, Fredensborg. Disposition: Hovedværk: Bordun 16', Principal 8', Rørfløjte 8', Oktav 4', Kvint 2²/3', Oktav 2', Mixtur III, Trompet 8'. Positiv: Gedakt 8', Fugara 4', Blokfløjte 4', Kvint 2²/3', Principal 2', Terts 1³/5', Sedecima T; tremulant, svelle. Pedal: Subbas 16', Principal 8' (transm.), Rørfløjte 8' (transm.), Fagot 16', Trompet 8' (transm.). Positivets registre er indrettet således, at de kan aktiveres separat i bas og diskant. Tegnet af Rolf Graae. I skibets nordvesthjørne. **Orgel*, bygget 1898 af A. H. Busch & Sønner, København, og anskaffet på menighedens bekostning.¹⁸ Fire stemmer, ét manual og anhangspedal. Disposition: Principal 8 Fod, Gedakt 8 Fod, Salicional 8 Fod, Gemshorn 4 Fod. Mekanisk aktion, sløjfvind-

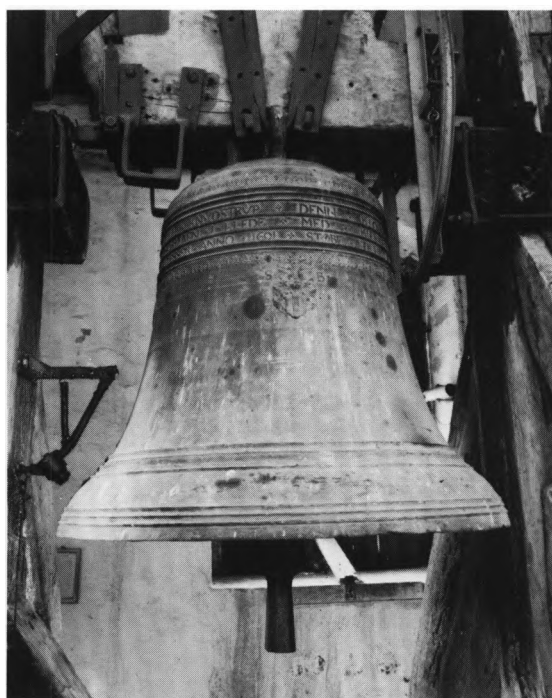

Fig. 29-30. Kirkeklokker. 29. Nr. 1, støbt 1601 af Borchart (Quellichmeyer) Gelgiesser (s. 1398). NE fot. 1986. 30. Nr. 2, støbt 1629 af Felix Fuchs (s. 1398). NE fot. 1986. - Bells. 29. No. 1 cast by Borchart (Quellichmeyer) Gelgiesser in 1601. 30. No. 2 cast by Felix Fuchs in 1629.

lade. Klingende prospekt-piber af tinlegering, grupperet i tre rundbuede pibefelter.⁵⁷ Stod i tårnrummet. Nu i kirkegårds-kapellet, Stege.

Salmenummertavler, fra 18-1900'rne, i glat ramme med søm til metalnumre. Sortmalede i lys ramme. - 1907 henstillede synet, at der anskaffedes nummertavler med bevægelige tal og 1909, at nummertavlerne maledes med matsort farve og forsynedes med bevægelige tal. 1910 ønskedes de forlænget seks tommer, som det ses på de nuværende tavler, og indrettet til anbringelse af ti dobbeltsidede rækker salmenumre.¹⁸ På loftet er henstillet ældre salmenummer-tavler med udsavet buetunge foroven; desuden en pose metalnumre.

To glatte, sortmalede *præsterækketavler*, den ældste fra 1800'ernes slutning, den yngste fra 1924,¹⁸ med henholdsvis skriveskrift og versaler. Ophængt på våbenhusets vestvæg.

Tre *lysekroner*, de to leveret 1929 af Knud Eibye, Odense, i barokform, hver med ti lyse-arme.

Fig. 31. Detalje af klokke nr. 1 visende våben for Steen Brahe, jfr. fig. 29 (s. 1398). NE fot. 1986. - Detail of bell no. 1, with the coat of arms of Steen Brahe, cf. fig. 29.

Kirkeskib, ophængt 1945, fuldslib »Georg Stage«, model af skoleskibet af samme navn. Skænket af forpagter P. Jørgensen og hustru,

Fig. 32. Epitafium over sognepræst Peder Möller, †1758, og hustru Anna Elisabeth Lidøe, †1759 (s. 1398). Einar V. Jensen fot. 1947. - Wall monument to the vicar, Peder Möller, †1758, and his wife Anna Elisabeth Lidøe, †1759.

Tjørnemarkesgård.⁵⁸ Ved sidste restaurering flyttet fra skibets vestende til en plads mellem de to østligste lysekroner.

†*Ligbåre*. Inventariet 1667 opregner en ligbåre,²² og 1862 nævnes to, som ikke var i brug.¹⁸

Klokker. 1) (Fig. 29) støbt 1601, tv. 113 cm. Indskrift med reliefversaler om halsen: »Denn Klocke lod erlig och welbivrdig Mand Steen Brahe till Knvdstrvp med Kierke werge Anders Nielsen i Nestrop och Michell Moritzen i Ilede (Ellede) stöbe till Rackløff Kierke wdi Artz Herret hvos(!) mig Borchart Geliesser anno 1601«. Over og under indskriften buefriser med liljespidser og grenfyld. På legemet våben for Brahe flankeret af initialerne SB for lensmanden Steen Brahe (fig. 31); desuden tre medaljoner: en med ridder knælende under

krucifiks og to med pelikan, der hakker sit bryst for at give næring til ungerne, som ses nedenunder (jfr. samme støbers klokke i f.eks. Tømmerup s. 1432 med fig. 30a-c). På slagkanten reliefister. Ophængt i slyngebom.

2) (Fig. 30) støbt 1629, tv. 120 cm. Indskrift på tysk med reliefversaler om halsen: »Avs dem Fæ(!)ver bin ich geflossen Felix Fuchs hat mich gegosen anno 1629«. Over indskriften buefrise og under den en frise med akantusværk og dobbeltørne. Ophængt i slyngebom.

Ældre klokkestol med tre hovedstolper af fyr, resten af eg, dobbelte skråstivere og skråbånd under klokkerne. To 18-alen »træer«, som 1662 anskaffedes til klokkeværket,⁵⁹ indgår formentlig i den nuværende stol.

GRAVMINDER

Epitafium (fig. 32), o. 1759. Hr. Peder Möller, *21. sept. 1690, kaldet til præst i Rachlev 1726 og hustru Anna Elisabeth Lidøe, *6. april 1702, gift 14. aug. 1727. Han døde 12. okt. 1758, hun 16. juli 1759. Sortflammet marmortavle, 170x95 cm, med fordybet kursiv, hvori spor af forgyldning. Tavlen, der hviler på to konsoller, afsluttes foroven med segmentgavl; til siderne er der vinger afsluttet af volutter og prydet med rokokkoornamenter, alt udført i stuk. På oprindelig plads indmuret i sakristiets vestvæg.

†*Epitafium*. O. 1639. Præsten Morten Pederesen [Riber], †12. sept. 1639 og hustru, Karen, †19. sept. 1625. Af træ, med billedhuggerarbejde og malet, omtalt 1764 i sakristiet.⁶⁰ 1859 anføres en gammel trætavle på væggen,⁶¹ og 1861 nævnes på nordvæggen op mod koret et præsteepitafium, der »skjønnes ikke at være til ziir for kirken«.¹⁸ Muligvis er der tale om samme tavle.

Gravsten. 1) (Fig. 33) o. 1555. Hr. Melchior Ioannis (Jensen), første evangeliske provst for Ars herred og præst for denne kirke, som han har bygget fra grunden af 1547. Han udvandrede fra denne jammerdal til det himmelske fædreland 11. okt. 1555, 60 år gammel. Desuden hans hustru Katarina Laurents [datter], som hensov 11. juli ...

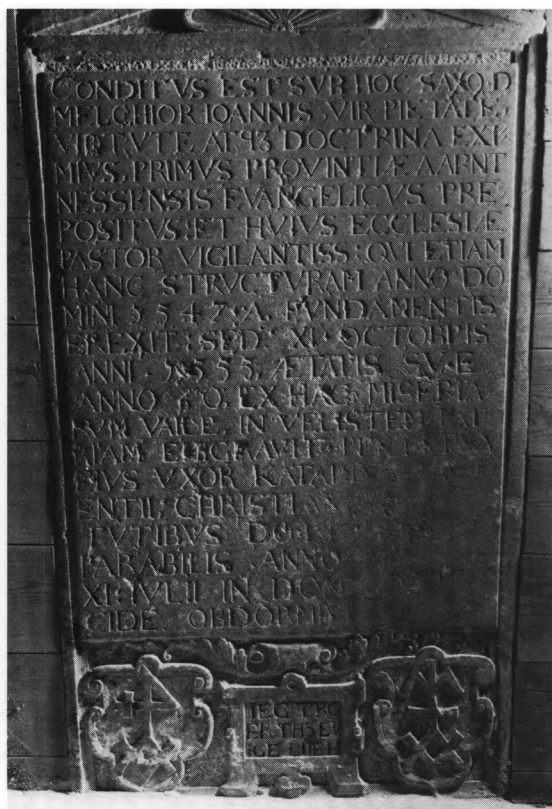

Fig. 33. Gravsten nr. 1 over sognepræst Melchior Jensen, †1555, og hustruen, Katharina Laurents(datter) (s. 1398). Einar V. Jensen fot. 1947. - *Tombstone no. 1, of the vicar Melchior Jensen, †1555, and his wife, Katharina Laurents (daughter).*

Grå, trapezformet kalksten, delvis skjult af alterskranken. Den latinske indskrift med fordybede versaler fylder næsten hele fladen. Foroven spærstikformet gavlfelt med halvros og oforneden en kartouche med religiøs indskrift i fordybede versaler flankeret af to bomærkeskjolde (sml. sten nr. 2 og 3). Stenen henføres af Chr. Axel Jensen⁶² til Roskildesuccessoren Oluf Nielsen Krog. I korgulvet foran alterbordet.

2) (Fig. 34) o. 1582. Iens og Anna hensov i Herren 1582, han 15. marts, hun 1. april, Iesper Melchorsens og Karin Iespers ægte børn. Grå kalksten, 83X80 cm. Indskriften med fordybede versaler udfyldt med sort optager den nederste fjerdedel af stenen. Herover ses i relief to barneskikkelser i helfigur stående under arkader båret af toskanske pilastre. Børnene holder

hænderne foldet under brystet. Drengen er i knælang frakke med pufærmer, pigen i lang kjole med smalt plisseret forklæde og kyse; begge bærer højhalset pibekrave. På bueslagene citat fra Matt. 19,(14) med fordybede versaler: »Lader (de) smaa børn kom(m)e til (mig)«. Mellem buerne bomærkeskjold i relief for Iesper Melchorsen, sml. sten nr. 1 og 3.

Som gravsten nr. 1 må også denne henføres til Oluf Nielsen Krog,⁶³ sml. sten nr. 84, 89 og 90 i Roskilde domkirke over Paul Madsen, Jacob Foss og Maren Madsdatter (DK. Kbh. Amt s. 2046, 2048). Indmuret i nordvæggen over fonten.

3) (Fig. 36) 0.1611. Casparus Melchioris (Caspar, Jesper Melchorsen)⁶⁴ ... som døde [1611] ... med sine kære hustruer ... [Citze] †1573 ... Marine [†1576] ... Grå kalksten, 204x114 cm. Indskriften på latin med fordybede versaler er næsten slidt bort. I stenens øvre hjørner sidder englehoveder; midtfor mellem frugtklaser ses et bomærkeskjold svarende til det på gravsten nr. 2, samt det ene på sten nr. 1. Stenen må derfor være lagt over den Jesper

Fig. 34. Gravsten nr. 2 over Jens og Anna, Karin Jespers og Jesper Melchorsens børn, som døde 1582 (s. 1399). NE fot. 1982. - *Tombstone no. 2, of Jens and Anna, Karin Jespers' and Jesper Melchorsen's children who died in 1582.*

Fig. 35. Gravsten nr. 4 fra 1645 over Dorothea, †1643, datter af pastor Christian Christensen Herløv og Mette Clausdatter (s. 1400). NE fot. 1982. - Tombstone no. 4, 1645, of Dorothea, daughter of Pastor Christian Christensen Herløv and Mette Clausdatter.

Melchiorsen, der var fader til Jens og Anna, og søn af Melchior Jensen, hvem han efterfulgte som sognepræst i Raklev fra 1556 til sin død 1611. Han var gift fire gange,⁶⁵ med Citze, †8. maj 1573, Marine, †9. marts 1576, Karen (jfr. gravsten nr. 2) og den sidste, hvis navn ikke kendes, giftede han sig med 12. okt. 1589 i Århus. Stenens nederste fjerdedel udfyldes af ulæselig indskrift med fordybet fraktur i kartoucheramme. Som de to ovennævnte sten henføres også denne til Roskildeværkstedet ved Oluf Nielsen Krog.⁶⁶ På langhusets østvæg, syd for altret.

4) (Fig. 35) 1645. Dorothea Christiani, hr. Christian C(hristensen) Herlovii (Herløvs), dette steds femte evangeliske sognepræst, og

Metthe Claudi filia (Mette Clausdatter), som efter halvandet år 3. jan. 1643 udvandrede til det himmelske fædreland. Rødlig kalksten, 172x116 cm. Indskrift på latin med fordybede versaler i rektangulært felt på stenens nedre halvdel. Derover ses i relief en stående pigefigur i arkade båret af to korintiske søjler. I hjørnerne cirkelfelter med evangelistsymboler og i midten forneden fladtrykt hjerteformet felt, hvori reliefversaler citerer Rom. 8,28; desuden ses forældrenes initialer CCH og MCD samt årstallet 1645. Over arkaden hebraiske bogstaver. Pigen er iført dragt med langt, folderigt skørt, trøje med fligede ærmer og flad halskrave. Hovedet på den lange hals er ret lille med udstående ører og perleflettet hår. I sakristiets gulv.

5) (Fig. 37) o. 1654. Christianus Herlovius (Christian Herløv) virkede med flid i Københavns skole 1631 og i Slingerup skole fra 1635. 1640 indsat i Rachløv kirke,⁶⁷ hvor han levede og lærte gennem 15 år, †22. jan. 1654. For dette monument sørgede eftermanden Fridericus Eisenbergius (Frederik Eisenberg). Grå kalksten, 184x108 cm, hvorpå latinsk indskrift med fordybede versaler hældende mod højre, på nederste halvdel hveranden linje mod venstre. I hjørnerne medaljoner, hvori evangelisterne siddende på højryggede stole, de nedre hugget efter samme forlæg, som er brugt bl.a. på sten nr. 2 fra 1655 i Kvanløse og nr. 3 i Soderup (s. 124 og 298). I midten foroven Kristus med sejrspanen og tilsvarende forneden latinsk opbyggelig indskrift. I sakristiets gulv.

6) I korgulvet, nord for altret, ligger en udslidt, grå kalksten, 210x130 cm.

Gravramme (fig. 38), o. 1688. Marten Wedel, sognepræst først til Stixbierbye og Mørche sogne syv år, kaldet hertil 1679. Var i ægteskab med Margareta Lorensdat(ter) 15 år, velsignet med fire døtre, †1688. Fyrretræsramme, 187x102 cm, omgivende glat mørkviolet kalksten med rustpletter. Den lidt ubehjælpssomme indskrift med reliefversaler på sortmalet bund står i to linjer på langsiderne og tre på kortsiderne. Lå i korets gulv 1896, da synet anbefalede, at den blev taget op og anbragt ved eller i

Fig. 36-38. 36. Gravsten nr. 3 over Jesper Melchiorsen, †1611, og hans hustruer (s. 1399). 37. Gravsten nr. 5 over Christian Herløv, †1654 (s. 1400). 38. Gravramme over Marten Wedel, †1688 (s. 1400). NE fot. 1985. - 36. Tombstone no. 3 to Jesper Melchiorsen, †1611, and his wives. 37. Tombstone no. 5 to Christian Herløv, †1654. 38. Wooden frame round the grave of Marten Wedel, †1688.

væggen i kor eller sakristi.¹⁸ Nu op ad langhusets østvæg.

Da gulvet i tårnet fjernedes 1918⁶⁸ i forbindelse med omlægning ved opstilling af stole, fremkom en hvælving over en ca. 2 meter dyb *gravkælder*, hvis sydgavl var opført 1 meter fra tårnmuren og nordgavlen antoges tilsvarende at befinde sig 1 meter fra muren, mens rummets længde i øst-vestlig retning skønnedes at være 2,5 meter. Materialet var hovedsagelig røde teglsten, og adgangen foregik gennem åbning i skibets midtgang, endnu markeret ved afvigende stenbelægning og en mindre sænkning i gulvet.

I gravkælderen var tre store og en lille kiste, af eg; oven på de sammensunkne kister, som var forsynede med jernlænker, lå en del småsten på størrelse med hasselnødder. Desuden fandt man en Kristusfigur, af bly, ca. 20 cm høj, som ved hænder og fødder havde været sømmet fast. Figuren kan være identisk med et

* *kistekrucifiks*, der 1938 kom til Kalundborg

Museum fra privateje i Røsnæs sogn (inv. nr. 4833). Den pågældende figur, af bly, er 23 cm høj og mangler højre arm. Venstre hånds fingre er krummede omkring hul til søm; i fødderne, der har lidt overlast, ses tilsvarende, mindre hul. Der er bevaret lyserød hudfarve og rødt lændeklæde, og i ansigtet primitiv bemaling med røde klatter på kinderne og rød mund. Hår og skæg er sort, øjnene markeret med sort omrids og tilsvarende prik i midten.

Begravelsen mentes at have været undersøgt tidligere, da knoglerne ikke lå i orden; det skønnedes at have været en kvinde, to mænd og et barn. Det eneste fund var et silkebånd med en grøn stribe i midten og en hue, vistnok også af silke.

På sakristiets nordvæg hænger to sortmalede rammer med glas for; i den ene hænger en større forsølvet *egeløvskrans*, i den anden en mindre tilsvarende *bøgeløvskrans*.

* *Kirkegårdsmonument* (fig. 39). O. 1894. Gårdmand Søren Nielsen Svendstrup, *27. ju-

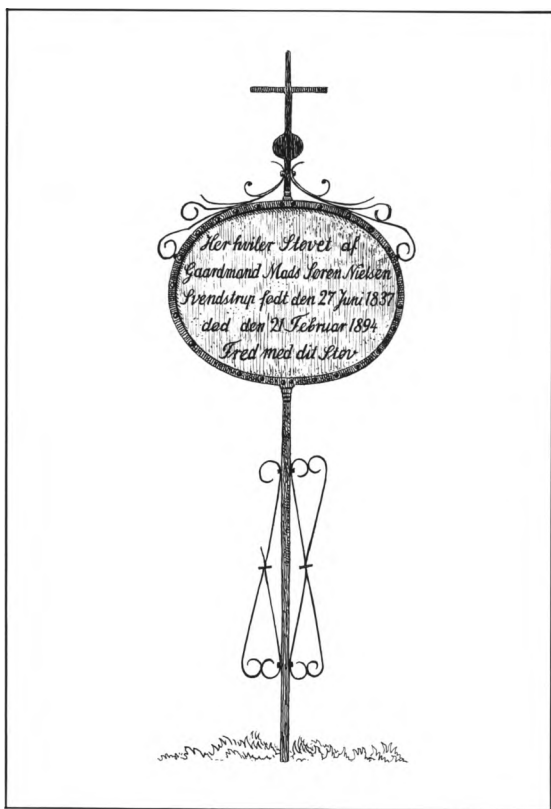

Fig. 39. *Kirkegårdsmonument fra 0.1894 over gårdmand Mads Søren Nielsen, Svendstrup, †1894 (s. 1401). Tegning af Aage Jørgensen. - *Churchyard monument c. 1894 to farmer Mads Søren Nielsen, Svendstrup, †1894.

ni 1837, †21. febr. 1894. Af smedejern, 180 cm højt, med oval, hvidmalet indskriftsplade, hvorpå sort skriveskrift.⁶⁹ Siden 1936, da det fandtes på et privat loft, i Kalundborg Museum (inv. nr. 4312).

Et gravsted øst for kirken hegnes af nygotisk, sortmalet støbejernsgitter.

KILDER OG HENVISNINGER

LA. Sognekaldsarkivet. Liber daticus 1737-1828. - Ved embedet. Kirkesynsbog for Raklev kirke 1861-1924. - Se i øvrigt arkivalier for Holbæk amt i almindelighed s. 50.

NM2. Indberetninger ved J. B. Løffler 1881 (bygning, inventar og gravminder), F. Colding 1893 (klokker), Chr. Axel Jensen 1918 (bygning og inventar), Hugo Matthiessen 1918 (gravminder), Einar V. Jensen 1945 og 1948 (inventar), Chr. Axel Jensen

1947 (notater om gravminder), Mogens Larsen 1973 (kalkmalet indskrift), Einar V. Jensen 1978 (krucifiks), Erik Skov 1982 (sygesæt og pengetavler), Mogens Larsen 1983 (prædikestol). - Under udarbejdelse af beskrivelserne har redaktionen kunnet benytte et omfattende materiale (opmålinger, skitser, notater, fotografier m.m.) tilhørende Marinus Andersens tegnestue ved arkitekt Mogens Andersen, der med stor beredvillighed har stillet disse oplysninger til disposition. - Bygningsbeskrivelse og kalkmaleri ved Erik Skov og Hugo Johannsen, inventar og gravminder ved Marie-Louise Jørgensen og Birgitte Skov-Jakobsen. Redaktionen afsluttet 1986.

Tegninger. NM2. Plan og kamin i sakristi ved Charles Christensen 1921. - Kalker af indskrifter og staffing på prædikestol ved Einar V. Jensen 1947. - Smedejernsgravminde ved Aage Jørgensen.

Notebøger. NM2. Henry Pedersen XXIII, 44 og 52. - J. Worsaae XX, 46.

Litteratur. Holger Fr. Rørdam: Raklev Sognekald i det første Aarhundrede efter Reformationen, i KirkehistSaml. 3. rk. II, 280-94. - Ejnar Norup: Raklev Kirkes 400 Aars Jubilæum. Særnummer af Raklev Sogns Kirkeblad, 1947.

¹ Melchior Jensen var blandt de præster, som 1537 underskrev Kirkeordinansen. Kort efter må han være blevet udnævnt til provst for Ars herred, og det var på hans foranledning, at Peder Palladius skrev sin vejledning for provsternes visitatser. Melchior Jensens og sognets historie i det første århundrede efter Reformationen er skildret af Holger Fr. Rørdam, i KirkehistSaml. 3. rk., II, 280-94.

² DaMag. 4. rk. I, 226.

³ KancBrevb. 28. jan. Kongens råderet over tienden må ses i forbindelse med, at han havde præsenteret til S. Olai inden Reformationen.

⁴ Landebogen s. 127.

⁵ KancBrevb.

⁶ RA. DaKanc. A28. 1630-1702. Fortegn. og div. dok. vedk. kirker og sognekald.

⁷ Kronens Skøder II, 381.

⁸ Kronens Skøder III, 85 f. og 106f.

⁹ RA. Rtk. Sjællands stifts renteskriverkontor. 2243.281. Specifikation over konge- og kirketiender.

¹⁰ RA. Rtk. Tiendetaksationer m.v. 313.1. Kommissionen af 18. april 1702.

¹¹ 1738 nævnes således Hamborg-købmanden John de Thornton som ejer, jfr. LA. Bispearkivet. Ars hrd. 1672-1820.

¹² RA. DaKanc. F47. Indb. fra gejstligheden om kirkernes tilstand.

¹³ LA. Bispearkivet. 1729-97. Indb. om kirkekøb.

¹⁴ RA. DaKanc. A29. 1726-97. Efterretn. om ejerne

af kirker og kirketiender. - A30. 1809. Fortegnelser over kirker og disses ejere.

¹⁵ Jfr. LA. Holbæk amts provsti. 1808-24. Synsforretn. 1812 og LA. Sognekaldsarkivet. Liber daticus 1737-1828.

¹⁶ Jfr. Frederik Algreen-Ussing: Historisk-topographiske Efterretninger om Arts-Herred, 1861, s. 10 og Ejnar Norup: Raklev Kirkes 400 Aars Jubilæum. Særnummer af Raklev Sogns Kirkeblad, 1947, s. 9.

¹⁷ RA. Ars og Løve herreders provsti. 1831-61. Synsforretningsprot.

¹⁸ Ved embedet. Kirkesynsbog for Raklev kirke 1861-1924.

¹⁹ Jfr. Holger Fr. Rørdam, i Kirkehistsaml. 3. rk. II, 280-94.

²⁰ 1850 siges en ny ringmur, muret i kalk, at være opført i forbindelse med kirkegårdsudvidelsen, og 1859 hedder det, at »en ny ringmur er opført omkring en stor del af kirkegården«, jfr. note 17. Fornyelsen af indhegningen synes sket efter en 1859 gennemført planering af terrænet, jfr. note 18.

²¹ LA. Holbæk amts provsti. Synsforretn. 1808-24.

²² RA. Rtk. Rev. rgsk. Kirkegsk. 1661-72.

²³ LA. Raklev sognekaldsarkiv. Liber daticus 1737-1828.

²⁴ Sml. eksempelvis våbenhus og tårn i Tømmerup (s. 1411) eller korgavlen i Årby (s. 1456).

²⁵ NM2. Håndskriftsaml. J. H. Larsen: Bidrag til topografisk beskrivelse 1849.

²⁶ Jfr. Mynster: Visitatsdagbøger I, 22.

²⁷ Dette fremgår af, at rillerne i enkelte tilfælde overskræver oprindelig nummerering af tømmeret.

²⁸ Tøndehvælvede tårnrum repræsenterer et brud med normerne for det store sengotiske tårnbyggeri; men denne enklere hvælvet form kendes derimod fra renæssancetiden og senere, jfr. Sværdborg (DK. Præstø s. 822) og Annisse (DK. Frborg. s. 1368).

²⁹ En lignende komposition kendes fra østgavlen på Vedbygårds nordfløj, som menes opført ved midten af 1500'rne, jfr. Kristina Gottfried og Birte Skov: Vedbygaard, i Bygningsarkæologiske Studier 1984, s. 20.

³⁰ Således hedder det i sognepræsten Jesper Melchiorssens optegnelser fra pågældende år: »Sacrum templi huius exstructum est«, jfr. note 1.

³¹ Jfr. eksempelvis Bakkendrup s. 1223 med fig. 1 samt Drøsselbjerg s. 1309 og fig. 10; se endvidere Hugo Johannsen: På sporet af en vestsjællandsk murermeister fra 1500'nes første årtier, i Strejfløys over Danmarks bygningskultur. Festskrift til Harald Langberg, 1979, s. 99-100.

³² Jfr. note 18. Når dateringen ikke harmonerer med dateringen af J. H. Larsens manuskript, jfr. note 25, skyldes det vel, at dennes oplysning er baseret på ældre notater.

Fig. 40. To pengetavler, begge med malet årstal 1680 på rygskjoldets bagside og på forsiden en nøgen tigger, antagelig Lazarus (s. 1396). NE fot. 1982. - Two collection trays, both with the date 1680 painted on the back, on the front is depicted a naked beggar, presumably Lazarus.

³³ DK. Sorø s. 332 og DK. Frborg. s. 1128.

³⁴ LA. Bispearkivet. Ars hrd. 1672-1820.

³⁵ Jfr. Chr. Axel Jensen: Lorents Jørgensen. Billedsnider, i ÅrbHolbæk IV, 1910, s. 5-20.

³⁶ LA. Bispearkivet. 1758-59. Hist, efterretn. til HofmFund.

³⁷ Femårige perioder.

³⁸ Lignende uoverensstemmelse mellem årstallene i mester- og bystempel kendes fra Udby og Reerslev (s. 477 og 970).

³⁹ Jfr. LA. Bispearkivet. 1862-79. Kirkesyn.

⁴⁰ Se Mackeprang: Døbefonte s. 383 og Oscar Reutersvärd: Paradisets källa och de svenska »Paradisfuntarna«, Lund 1967, der henfører fonten til type la, Visbygruppen.

⁴¹ Jfr. skrivelse af 19. sept. 1951 fra menighedsrådet, hvori anføres, at den er revnet på langs.

⁴² 1923 tænkte man på at anskaffe nyt dåbsfad og -kande, jfr. præstens brev af 29. juni 1923.

⁴³ Jfr. DK. Århus s. 1159 med fig. 112 og DK. Frborg. s. 1028.

⁴⁴ Ifølge indberetning ved Einar V. Jensen 1978 er hovedet udført for sig, og på kroppen er limet stykker, som yderligere er fæstnet med trædyvler og smedede søm.

⁴⁵ På figuren sås kun få rester, hvorimod bemalingen på lændeclædets sidesnipper og på korstræets bagside var velbevaret. På snippenes hvide kridtgrund var malet oxydrøde tværbånd. På korstræets forside og kanter iagttoges rester af mørk grønlig og mørk rødbrun farve, der skønnedes at have været laseren, mens bagsiden har en rødbrun træimitation.

⁴⁶ I en af overmalingerne rettet til Joh. 8.

⁴⁷ Der synes at være tale om en oprindelig farve, idet der ved den seneste restaurering ikke blev fundet ældre farver nedenunder, således som det i øvrigt var tilfældet.

⁴⁸ Jfr. DK. Kbh. By I, 216 med fig. 133 og 136, sml. også Store Fuglede (Ars hrd.) og Ugerløse s. 354.

⁴⁹ Jfr. synsudsættelse 1897: stolestader, prædikestol og altersranke bør males (jfr. note 18).

⁵⁰ Sml. DK. Ribe s. 1097, hvor det fremgår, at mands- og kvindestolene i Billum er forskelligt udformede.

⁵¹ Lågen blev sammen med fire-fem andre fundet på en gård i Ellede, hvor de anvendtes som kyllingebur. O. 1947 bragt til kirken.

⁵² DK. Sorø s. 364 med fig. 17 og s. 799, fig. 31.

⁵³ Det forekommer ejendommeligt, at skabet var anbragt liggende i væggen, sml. dog Slagelse S. Peders kirke, hvor der 1760 i sakristiet nævnes et gammeldags egeskab »nedlagt«, indrettet i den ene ende til to (penge)blokke ..., i den anden med dør for at lægge »adskillige gamle sager i« (DK. Sorø s. 230).

⁵⁴ DK. Sorø s. 464 med fig. 8 og s. 492 med fig. 10 og DK. Maribo s. 380 med fig. 9.

⁵⁵ LA. Bispearkivet. Visitatsbøger m.m. 1739-51, 1748-56, 1775-80.

⁵⁶ RA. Kultusmin. 1. Dep. 1848-1916. Journalsager.

⁵⁷ Yderligere oplysninger findes i Den danske Orgel-registrant.

⁵⁸ Henningsen: Kirkeskibe Holbæk.

⁵⁹ RA. Københavns Universitets arkiv. 41.03.03. Patronatssager vedr. Trinitatis kirke. 1661-1740. Diverse.

⁶⁰ HofmFund. Appendix s. 31.

⁶¹ Kgl.Bibl. NyKglSaml. 2246. Fr. Algreen-Ussing: Gravskrifter osv. 1-2, 1856-64.

⁶² Jensen: Gravsten II, 104 og 290, nr. 797.

⁶³ Jensen: Gravsten II, 104 og 290, nr. 798.

⁶⁴ Caspar er en sent indført form af Iaspar (tysk), senere på dansk Jesper, men den fra tysk indlånte sideform optræder tillige og nogen blanding finder også sted, jfr. Danmarks gamle Personnavne, udg. af Gunnar Knudsen og Marius Kristensen under Medvirken af Rikard Hornby, 1936-40.

⁶⁵ Jfr. KirkehistSaml. 3. rk. II, 290.

⁶⁶ Jensen: Gravsten II, 110 og 293, nr. 823.

⁶⁷ Ifølge Wiberg: Præstehist. blev han kaldet 13. okt. 1639.

⁶⁸ Jfr. brev af 19. okt. dette år.

⁶⁹ Afbildet i Aage Jørgensen: Danske gravminder af smedjærn, 1951, s. 48.

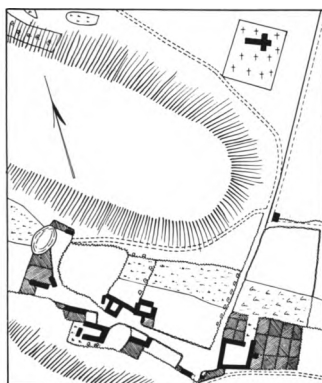

Fig. 41. Landsbyplan 1796. — Village map.

KIRKEGÅRD VED KYSTHOSPITALET

I forbindelse med Kysthospitalet, der opførtes 1874-75, ligger en plantage, skænket af gehejmeråd Liebe. En del af denne er indrettet som

kirkegård, hvis funktion dog blev nedlagt i begyndelsen af 1970'erne. Der er nu kun bevaret et fatal af gravminder fra vort århundrede.